

Piotr Daszkiewicz

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-6631-100X

Dariusz Iwan

Muzeum i Instytut Zoologii PAN

ORCID 0000-0003-0146-7916

Co wiemy o Muzeum Branickich? Listy Jana Sztolcmana do Benedykta Dybowskiego ze zbiorów poznańskiego oddziału Archiwum PAN – interesujący przyczynek dla historii zbiorów przyrodniczych w Polsce

What Do We Know about the Branicki Museum? Jan Sztolcman's Letters to Benedykt Dybowski from the Poznań PAS Archives – an Interesting Contribution to the History of Natural History Collections in Poland

In 1887 Ksawery Branicki founded a zoological museum. The private institution was to protect Warsaw's natural collections against possible confiscation by the Russian authorities during anti-Polish repressions. The museum existed for 32 years until it was passed to the Polish nation in 1919, and the National Museum of Natural History was created. Jan Sztolcman managed the Branicki Museum throughout its entire existence. This museum was one of the most important zoological collections in Europe, especially famous for its rich ornithological collections from South America and Asia. The article analyses available, today very fragmented, sources of knowledge about the history of the Branicki Museum, and also presents the hitherto unknown correspondence of Jan Sztolcman with Benedykt Dybowski on the exchange of specimens between the Branicki Museum and the Museum of the University of Lwow.

Key words: the Branicki Museum, natural history collections, Jan Sztolcman, Benedykt Dybowski, history of zoology

Słowa kluczowe: Muzeum Branickich, kolekcje przyrodnicze, Jan Sztolcman, Benedykt Dybowski, historia zoologii

Muzeum Branickich było jedną z najważniejszych i najbardziej zasłużonych dla nauki, polskich instytucji przyrodniczych z końca XIX i początku XX w. Założone zostało z myślą o ochronie coraz bogatszych warszawskich zbiorów zoologicznych przed ewentualnym rabunkiem ze strony rosyjskiej administracji zaborczej. Zagrożenie to nasiliło się wraz z rusyfikacją Szkoły Głównej, o czym pisze Janusz Domaniewski w 1917 r., w artykule o organizacji Muzeum Zoologicznego przy Muzeum Narodowym:

Gdy stało się jasnym, że te wszystkie zbiory, które idą do Uniwersytetu Warszawskiego są na długie lata, jeżeli nie na zawsze, dla społeczeństwa polskiego stracone, hr. Ksawery Branicki założył swoje własne Muzeum, by tam w dalszym ciągu gromadzić cenne zbiory, które przez tak długie lata jego ojciec ś.p. Konstanty hr. Branicki ofiarowywał do Uniwersytetu¹.

Założenie Muzeum Branickich było bardzo szczęśliwym dla historii polskiego muzealnictwa przyrodniczego pomysłem, zbiory te bowiem – w przeciwieństwie do znacznej części kolekcji Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego, „ewakuowanej” w 1915 r. przez wycofujących się z Warszawy Rosjan – pozostały nienaruszone w Warszawie. W 1919 r. stanowiły podstawę, wspólnie z ocaloną częścią kolekcji Gabinetu, działu zoologicznego Narodowego Muzeum Przyrodniczego w Warszawie.

Historia Muzeum Branickich nie doczekała się niestety opracowania monograficznego. Działalność tej placówki najtrafniej charakteryzują słowa Jana Sztolcmana, wieloletniego jej dyrektora, pochodzące z nekrologu Ksawerego Branickiego:

Już ojciec hrabiego Ksawerego Branickiego, świętej pamięci hrabia Konstanty, poświęcił się by chronić dawne Muzeum Zoologiczne Uniwersytetu Warszawskiego, kierowane w tamtych czasach przez naszego światłego ornitologa, Władysława Taczanowskiego. Hrabia Konstanty opłacał koszty podróży Konstantego Jelskiego (Gujana Francuska i Peru, 1869–1873), a następnie moje (Peru–Ekwador, 1875–1884), nie licząc licznych zakupów, które robił u przyrodników w Paryżu i Londynie. Można powiedzieć, że Muzeum Zoologiczne Uniwersytetu zawdzięcza Konstantemu Branickiemu przynajmniej 3/4 kolekcji. Przed śmiercią, która zabrała Go w 1884 roku, hrabia Konstanty zalecił swojemu jednemu synowi, hrabiemu Ksaweremu, kontynuować to dzieło co było ściśle przestrzegane. Lecz Taczanowski nie miał zbyt wielkiego zaufania co do trwałości Muzeum Uniwersyteckiego, słusznie obawiając się, że rosyjskie władze przetransportują najcenniejsze okazy albo do Petersburga albo do Moskwy. Odradził on hrabiemu Ksaweremu zgromadzenie swoich kolekcji w Muzeum Uniwersyteckim. Założył on więc swoje własne muzeum, Muzeum Branickich, które istniało przez 32 lata (1887–1919) i którego kierownictwo zostało powierzone niżej podpisanemu. Gromadzono w nim kolekcje nadsyłane przez dwóch korespondentów Muzeum Branickich, a mianowicie Jana Kalinowskiego, który kolejno eksplorował Koreę, Japonię, Kraj Amurski i Peru (1887–1902) i Tomasz Bareya, który poświęcił się badaniu Kaukazu, Zakaukazia i Fergany (rosyjski Turkiestan). Liczne dublety pochodzące z tych kolekcji służyły jako materiał do wy-

1 J. Domaniewski, *Kilka słów o organizacji Muzeum Zoologicznego przy Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Pamiętnik Fizyograficzny” t. 24, 1917, s. 6–9.

miany z muzeami w Londynie, Tring, Paryżu, Waszyngtonie, Sydney, Petersburgu jak i ze sklepami Schlütera w Halle i Gerrarda w Londynie, co w znacznym stopniu wzbogacało muzealne zbiory².

W momencie odzyskania przez Polskę niepodległości, hrabia Branicki zdecydował się na zrealizowanie swojego pierwotnego zamiaru, to znaczy na podarowanie swoich bogatych kolekcji Narodowi. Po długich rozmowach z uniwersyteckim Senatem pod patronatem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, utworzono ministerialnym dekretem z 24 września 1919 roku Narodowe Muzeum Przyrodnicze (Dział Zoologiczny), następnie przemianowane na Polskie Państwowe Muzeum Przyrodnicze (Dział Zoologiczny). Do Muzeum tego zostały włączone kolekcje Muzeum Uniwersyteckiego, po wybraniu kolekcji dydaktycznej dla katedry zoologii, a następnie kolekcje Muzeum Branickich³.

Jakie są źródła wiedzy na temat Muzeum Branickich i co wiemy na temat jego historii? W zbiorach muzealnych MiZ PAN w Warszawie przechowywany jest obszerny katalog ptaków – kartoteka licząca 7300 stron, ponad 3650 kart. Wymienione są tam także okazy pochodzące, podobnie jak zapewne część wpisów, z Muzeum Branickich. Jak dotychczas katalog ten był analizowany jedynie pod względem historii typów opisowych⁴. Nie do końca poznane jest jednak jego pochodzenie, nie wiadomo kto i kiedy go sporządził. W dodatku obejmuje on jedynie ptaki. Zarówno wojenne straty dokumentacji warszawskich zbiorów zoologicznych, jak i sposób przekazania kolekcji narodowi polskiemu w 1919 r. (najprawdopodobniej bez sporządzenia dokładnej dokumentacji kolekcji), sprawiają, że zachowana oryginalna dokumentacja jest bardzo niekompletna.

Istotnym źródłem naszej wiedzy o historii Muzeum Branickich są przypadkowe informacje zamieszczone przez Sztolcmana we „Wszechświecie”: w sumie 9 krótkich tekstów opublikowanych w latach 1888–1897, pozwalających na stworzenie obrazu działalności tej ważnej instytucji. Kolejnym cennym źródłem są publikacje naukowe oparte na badaniach okazów pochodzących ze zbiorów Muzeum Branickich oraz dane publikowane w różnych czasopismach na temat eksponatów uzyskanych drogą wymiany z tą instytucją. Wiele informacji na temat historii i działalności Muzeum Branickich można odtworzyć dzięki zachowanej korespondencji Sztolcmana, np. jego już opublikowanych listów do Emila Ostaleta z paryskiego Narodowego Muzeum Historii Naturalnej⁵. Niestety dotychczas nie udało się zlokalizować, prawdopodobnie najcenniejszej dla historii Muzeum

- 2 Na temat wymiany dubletów Sztolcman pisał np.: „British Museum nadesłało partycję ptaków (460 sztuk) w zamian za dublety; ptaki te pochodzą przeważnie z Indyj Wschodnich i z Himalajów i po większej części stanowią nowe nabytki dla muzeum we Fraskati. Drogą też zamiany dostała się tu partycja ptaków południowo-amerykańskich, nadesłana przez hr. Berlepscha z Minden (w Hannowerskiem)”, J. Sztolcman, *Muzeum hr. Branickich we Frascati*, „Wszechświat” t. 10, 1891, nr 14, s. 223.
- 3 Idem, +Ksawery Branicki. „Historiae Naturalis” t. 5, 1926, nr 4, s. 295–297, tłum. z francuskiego P. Daszkiewicz.
- 4 J. Mikovský, *Types of birds in the collections of the Museum and Institute of Zoology, Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland. Part 1: Introduction and European birds*, „Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series” t. 176 (3), 2007, s. 15–31.
- 5 P. Daszkiewicz, D. Iwan, H. Kowalski, D. Mierzwa-Szymkowiak, R. Zaborowski, *Z dziejów Gabinetu Zoologicznego. Korespondencja Jana Sztolcmana*, Warszawa 2018 (*Memorabilia Zoologica*, nowa seria, 3).

Branickich, korespondencji Sztolcmana z Hansem von Berlepschem⁶, z którym Sztolcman opracowywał nadsyłane z Ameryki Południowej ptaki, a Muzeum Branickich często wymieniało z nim okazy.

Przedstawione powyżej bardzo fragmentaryczne źródła wiedzy pozwalają na przynajmniej częściowe odtworzenie historii Muzeum Branickich. Jako oficjalną nazwę tej instytucji należy przyjąć wersję stosowaną na papierze firmowym: „Muzeum hr. Branickich”. W wersji francuskiej, także często stosowanej na papierze do korespondencji, figuruje *Musée Branicki* („Muzeum Branickich”). W Rozporządzeniu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dn. 24 września 1919 r. w sprawie utworzenia Narodowego Muzeum Przyrodniczego w Warszawie przekazana kolekcja nazywana jest po prostu „darami hr. Xawerego Branickiego”. W przyrodniczym piśmiennictwie, zarówno polskim, jak i obcym, najczęściej używana jest nazwa „Muzeum Branickich”, choć niekiedy nawet Sztolcman używa nazwy „Muzeum Zoologiczne we Frascati”.

Choć niewątpliwie z powodu zainteresowań Sztolcmana, a wcześniej Władysława Taczanowskiego (1819–1890) i Konstantego Branickiego, najważniejszą częścią zbiorów była kolekcja ornitologiczna, to błędem byłoby ograniczanie działalności Muzeum Branickich wyłącznie do tej grupy zwierząt. Pracujący dla Muzeum Branickich przyrodnicy zbierali okazy zwierząt należące do różnych grup systematycznych. Informując o przesyłce otrzymanej z Aszchabadu od Tomasza Bareja, Taczanowski pisał, że oprócz ptaków „w posyłce są także dwa interesujące gatunki myszowatych i nietoperze, dotąd jeszcze nieokreślone, jaszczurki i żaby w spirytusie, kolekcja motyli, pewna liczba owadów tęgopokrywych (*Coleoptera*), owady pszczołowate, prostoskrzydłe i inne”⁷. Sztolcman, wspominając o kolejnej przesyłce otrzymanej z Peru, pisał: „Rezultatem poszukiwań p. Kalinowskiego, była cała partycja ssących i ptaków, nadesłana w miesiącu wrześniu do Warszawy. Ssące w liczbie 22 skór należą do gatunków dawno znanych, jak puma (*Felis concolor*), pecari (*Dicotyles torquatus*)⁸, małpy kordyljerskie (*Lagothrix Humboldti*)⁹, sarna (*Cervus neomirivgus*)¹⁰ itp”¹¹. W innej przesyłce oprócz ptaków Kalinowski dostarczył z Peru 24 skóry ssaków m.in. parę wigoni i jeleni andyjskich¹². Maria z Rawiczów Wołowska podarowała Muzeum Branickich kolekcję ryb z Antyli. Podobny dar ofiarował „profesor Dylewski z Płocka”, a cztery okazy nieżywych ssaków, w tym antylopę sasebi i lamę, nabyto w „menażeryi Grailla”¹³. Oprócz tych, niekiedy anegdotycznych, nabytków warto odnotować dwie ważne z przyrodniczego i historycznego punktu widzenia kolekcje bezkręgowców, a mianowicie kolekcję entomologiczną Jana Wańkowicza (1835–1885) oraz zbiór muszli Władysława Lubomirskiego (1824–1882)¹⁴.

6 Hans von Berlepsch (1850–1915), niemiecki ornitolog i kolekcjoner, pionier ochrony ptaków, mecenas nauk przyrodniczych, finansujący m.in. południowoamerykańskie badania Jana Kalinowskiego (1857–1841) i Hermana von Iheringa (1850–1930). Jego licząca około 550 000 okazów kolekcja, sprzedana w 1916 r., znajduje się obecnie w Naturmuseum Senckenberg we Frankfurcie nad Menem.

7 W. Taczanowski, *Kolekcja ptaków z kraju Zakaspijskiego w gabinecie zoologicznym hr. Branickich*, „Wszechświat” t. 8, 1889, nr 48, s. 771–772.

8 Aktualna nazwa *Tayassu pecari* (Link, 1795)

9 Aktualna nazwa *Lagothrix lagothricha* (Humboldt, 1812)

10 Aktualna nazwa *Mazama gouazoubira* (Fischer, 1814)

11 J. Sztolcman, *Dwie kolekcje ptaków*, „Wszechświat”, t. 11, 1892, nr 52, s. 831.

12 Idem, *Muzeum hr. Branickich*, „Wszechświat” t. 10, 1891, nr 14, s. 223.

13 Idem, *Muzeum zoologiczne we Frascati*, „Wszechświat” t. 8, 1889, nr 23, s. 372.

14 Idem, *Muzeum zoologiczne hr Branickich*, „Wszechświat” t. 7, 1888, nr 29, s. 111.

Drobne, pojedyncze informacje rozsiane w wielu polskich, francuskich, angielskich i rosyjskich pismach przyrodniczych tworzą obraz Muzeum Branickich jako instytucji bardzo dynamicznej i szybko się rozwijającej. Jak z dumą pisał w 1897 r. Sztolcman: „W obecnej chwili muzeum we Frascati posiada zarejestrowanych w katalogu 3638 gatunków ptaków, gdy np. Muzeum Akademii Nauk w Petersburgu po 100 latach istnienia liczyło ledwie 3600 gatunków ptaków”¹⁵. Muzeum posiadało wiele typów opisowych, okazów unikalnych i wielkich rzadkości przyrodniczych. Oprócz materiałów nadsyłanych z Ameryki Południowej i Azji oraz wymienianych z najważniejszymi muzeami zoologicznymi Europy i USA kolekcja wzbogacała się także dzięki regularnym zakupom dokonywanym przez Ksawerego Branickiego, który np. dwukrotnie nabył w Paryżu duże kolekcje rajskich ptaków z Nowej Gwinei¹⁶. Niekiedy okazy udawało się kupić po prostu przypadkiem na rynku:

Ważnym nabytkiem jest także para bażantów (*Phasianus chrysomelas* Sewerzow) znad Amu-daryi. Partja tych ptaków całkowicie zamrożonych nadeszła w początkach kwietnia na rynek warszawski. Jest to gatunek niedawno opisany i należący jeszcze do desideratów wielu muzeów pierwszorzędnych w Europie¹⁷.

Ważną rolę odgrywały także dary pochodzące od osób prywatnych. Tą drogą trafił do muzealnej kolekcji pierwszy okaz raroga, upolowanego w Królestwie Polskim. Kazimierz Drzyniewicz, oficer rosyjskiej marynarki, podarował kolekcję 14 ptaków z Filipin, Wachowicz, tłumacz ambasady w Pekinie, przysłał bażanty, a Ignacy Wysocki nabył od misjonarzy na dobroczynnej aukcji, za zawrotną wówczas sumę 850 franków, okaz argusa Reinharta. Oprócz Muzeum Branickich gatunkiem tym poszczycić się mogło jedynie muzeum w Paryżu. Nic dziwnego, że Sztolcman, dziękując za te dary wyrażał nadzieję, że: „przykład ich zachęci niejednego z rozproszonych po świecie ziomeków do wzbogacania naukowych instytucji w kraju”¹⁸.

Dary przekazane do Muzeum Branickich świadczą także o tym, że instytucja ta realnie funkcjonowała w świadomości społecznej. Potwierdzają to także publikacje w prasie. *Gazeta Świąteczna* z 16 czerwca 1889 r. informowała:

W Pałacu Branickich w Warszawie znajduje się już od dawna założony przez właścicieli piękny zbiór różnych zwierząt i ptaków, których skóry sprowadzane są z różnych stron świata i wypchane słomą tak, że stoją jakby żywe. Pożyteczny to bardzo taki zbiór, bo każdy, chociażby nie wyjeżdżał nigdy ze swojego kraju, może przyrzeć się tym sposobem różnym zamorskim zwierzętom i wiedzieć dokładnie jak one wyglądają. Teraz znów sprowadzono tam 140 nowych gatunków ptaków, pochodzących po większej części z Nowej Gwinei, dużej wyspy leżącej niedaleko Nowej Holandji wśród Oceanu Spokojnego. Pomiędzy temi ptakami znajduje się jeden bardzo rzadki gatunek ptaka rajskiego. Z Azji znów, z kraju Zakaspijskiego zakupił p. Branicki do tych swoich zbiorów 97 gatunków różnego ptactwa. Przybyły też różne niezwykłe ryby morskie z nad brzegów Ameryki przysłane Stamtąd

15 Idem, *Nowości Muzeum Branickich*, „Wszechświat” t. 16, 1897 nr 22, s. 341–347.

16 Idem, *Muzeum zoologiczne we Frascati*.

17 Ibid.

18 Ibid., *Muzeum zoologiczne hr Branickich*.

przez profesora Dylewskiego. Podobne zbiory znajdują się także przy uniwersytecie warszawskim w kilkunastu wielkich salach, gdzie każdy może je bezpłatnie oglądać dwa razy na tydzień, to jest w niedziele i w czwartki w południe¹⁹.

W Muzeum Branickich planowano także kolejną wyprawę naukową do Algierii, która jednak nie doszła do skutku²⁰. Przy muzeum działały także pracownie umożliwiające zdobywanie wykształcenia przyrodniczego i doświadczenia badawczego wielu młodym wybitnym biologom, szukanowanym na rosyjskim Carskim Uniwersytecie Warszawskim²¹.

Zważywszy na brak muzealnej dokumentacji i straty wojenne obejmujące wiele katalogów, ksiąg inwentarzowych, w tym również pojedynczych okazów i całych kolekcji, każde nowe źródło informacji na temat historii tej, jakże zasłużonej dla nauk przyrodniczych, instytucji jest bardzo cenne.

Archiwum PAN w Warszawie Oddział w Poznaniu przechowuje bogaty zbiór rękopisów i korespondencji, zgromadzony przez wybitnego historyka i filozofa medycyny, antropologa, etnografa i lekarza, organizatora szkolnictwa wyższego w II Rzeczypospolitej, pierwszego dziekana Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego, a także dziekana Wydziału Lekarskiego i prorektora tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich, Adama Wrzoska (1875–1965). Postaci tego wielkiego uczonego i społecznika poświęcono już szereg publikacji²². Także jego archiwum wielokrotnie było przedmiotem badań historycznych²³. Podkreślimy szczęśliwy traf losu, dzięki któremu znaczna część archiwum profesora Wrzoska przetrwała, w sytuacji, gdy pamiętnik i wiele innych ze zgromadzonych przez tego uczonego dokumentów uległo zniszczeniu:

Nie po raz pierwszy zabieram się do pisania pamiętnika. W r. 1901 zacząłem zapisywać ważniejsze zdarzenia z mego życia na tle doli i niedoli naszego narodu. Do tego dziennika dołączałem różne dokumenty, jak np. ulotne pisma z czasów pierwszej wojny światowej. Prowadziłem go kilkadziesiąt lat. W czasie powstania warszawskiego uległ on doszczętnemu zniszczeniu. Nie mam już także materiałów, które ułatwiłyby mi walnie pisanie niniejszych wspomnień, takich materiałów, jak listy pisane do mnie w ciągu blisko 40 lat, różnych notatek i odpisów mnogich dokumentów z czasów mego urzędowania w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Wszystkie te rzeczy zabrali Niemcy w początkach drugiej wojny światowej z mego mieszkania w Poznaniu i z Zakładu Historii i Filozofii Medycyny Uniwersytetu Poznańskiego. Może je wywieźli z Poznania, a może zniszczyli. W każdym razie na ślad ich dotychczas nie natrafiłem²⁴.

Wśród zgromadzonych przez Adama Wrzoska archiwaliów znajdują się także dokumenty bardzo cenne dla historii zoologii, wśród nich szczególnie ważny, obszerny zbiór kore-

19 *Zbiory rzadkich zwierząt*, „Gazeta Świąteczna” 1889, nr 441. s. 2.

20 J. Sztolcman, *Muzeum zoologiczne hr Branickich*.

21 J. Kaczanowska, *Profesor Zygmunt Kraczkiewicz (1900–1971): wspomnienie o człowieku prawym w czterdziestą śmierci*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” t. 73, 2010, s. 41–49.

22 Patrz Z. Maćkowiak, M. Musielak, *Adam Wrzosek. Życie i działalność*, Poznań 2000.

23 A. Magowska, *Udostępnienie poufnych akt prof. Adama Wrzoska*, „Acta Medicorum Polonorum” r. 5, 2015, s. 99–112.

24 *Ibid.*

spondencji Benedykta Dybowskiego (1833–1930). Dzięki życzliwości Adama Wrzoska, który chętnie dzielił się archiwaliami ze swoich zbiorów, wybrane listy Taczanowskiego zostały opublikowane już przed laty²⁵. W zbiorze tym przechowywane są także, niepublikowane dotychczas i nieznane historykom nauki listy Sztolcmana z lat 1892–1926. Są one interesującym uzupełnieniem wydanej w serii *Memorabilia Zoologica* korespondencji tego uczonego²⁶. Pierwsze dwa listy pochodzą z okresu, gdy Sztolcman kierował Muzeum Branickich. Są one bardzo cennym źródłem dla historii tej instytucji. Współpraca Muzeum Branickich z kolekcją przyrodniczą Uniwersytetu Lwowskiego była praktycznie nieznaną historykom nauki.

Tematem dwóch pierwszych listów, wysłanych jeszcze z Muzeum Branickich, jest kolekcja ptaków znad Morza Kaspijskiego i z Peru wysłana z Warszawy do Lwowskiego muzeum i informacja o ornitologicznych publikacjach Sztolcmana w Berlinie. W drugim liście mowa jest również o zamiarach zakupu przez Włodzimierza Dzieduszyckiego zbioru Antoniego Wagi. Zamiar ten nie został nigdy zrealizowany, bibliotekę i zbiory przyrodnicze zakupiła bowiem od wnuka uczonego, Antoniego Groblewskiego, Akademia Umiejętności w Krakowie²⁷.

Załączniki – listy

Musée Branicki

A Varsovie

10. Rue Wiejska 10.

Warszawa d. 30 maja 1892

Szanowny Panie Dziekanie²⁸,

Dziś dopiero odesłałem do [...] Wróblewskiego paczkę, zawierającą ptaki zakaspjskie i peruwiańskie, przeznaczone dla Muzeum we Lwowie, a których spis zamieszczam poniżej. Wstrzymałem się z wysyłką dlatego, że zajęty byłem pisaniem artykułów, więc niektóre egzemplarze potrzebne mi były do porównania. Proszę Szan. Pana o zaświadczenie mi skoro tylko posyłka ta dojdzie [do] rąk pańskich. Miałem przed tygodniem list od Kalinowskiego²⁹, w którym tenże zawiadamia mnie o wysłaniu nowej posyłki ptaków peruwjańskich. Sądząc z listu i ze spisów jakie mi nadesłał będzie tam wiele ciekawych i rzadkich rzeczy. Artykuł o ptakach Kalinowskiego z pierwszej posyłki (ponownie peruwiańskich) obrobiliśmy wspólnie z Berlepschem. Praca ta czy-

25 K. Kowalska, A. Mroczkowska, B. Zielińska, *Władysław Taczanowski. Listy do Antoniego Wagi, Konstantego Branickiego i Benedykta Dybowskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964 (*Memorabilia Zoologica*, 12).

26 P. Daszkiewicz, D. Iwan, H. Kowalski, D. Mierzwa-Szymkowiak, M. Raś, *Korespondencja Benedykta Dybowskiego do Janusza Domaniewskiego w latach 1917–1918*, Warszawa 2018 (*Memorabilia Zoologica*, nowa seria, 4).

27 Na temat opisu tej kolekcji i sugestii co do jej zakupu przez instytucje publiczne patrz K. Stronczyński, *Zbiory ś. p. prof. Antoniego Wagi*, „*Wszeczeństwo*” t. 40, 1891, nr 40, s. 625–628, nr 41, s. 643–647.

28 Benedykt Dybowski był profesorem uniwersytetu we Lwowie i dyrektorem Katedry Zoologii i Anatomii Porównawczej (1884–1906); w latach 1886–1888 pełnił funkcje dziekana i prodziekana Wydziału Filozoficznego.

29 Jan Kalinowski (1857–1941), przyrodnik i podróżnik, badacz fauny Azji i Ameryki Południowej. Współpracownik Władysława Taczanowskiego. Podróżował wspólnie z Benedyktem Dybowskim po Syberii Zachodniej i Kamczatce. Począwszy od 1888 r. do końca życia przebywał w Peru.

tana była na posiedzeniu Tow. Zool. Londyńskiego i drukowaną będzie w najbliższym tomie *Proceeding'ów*³⁰. Skoro tylko odbitki dostanę nie omieszkać wystać Szan. Panu jednego egzemplarza.

Łączę wyrazy szacunku i przyjaźni
Jan Sztolcman

Spis ptaków wysłanych do Lwowa w końcu maja 1892 roku.

Asio brachyotus	1.	Saxicola isabellina	1.
Botaurus stellaris	2.	---- oenanthe	1.
Fulica atra	2.	Ruticilla erythronota	1.
Himantopus melanopleurus	1.	Pratineola rusticola	1.
Nycticorax nycticorax	1.	--- caprata	1.
Plegadis falcinellus	2.	<u>Z Peru</u>	
Macheles pugnax	2.	Nycticorax nycticorax	
Glareola pratincola	3.	obscurus	1.
Chettusia leucura (Licht.)	1.	Gallinula galeata	1.
Platalea leucorodia	1.	Totanus melanoleucus	1.
Rallus aquaticus	2.	Rallus rythirhynchus	1.
Marmaronetta angustirostris (Ménétr.)	1.	Tringoides macularius	1.
Chroicocephalus ridibundus	2.	Cerchneis sparveira	
Sterna hirundo	1.	cinnamomina	1.
----- hybrida (=leucoparia)	2.	Tyrannus melancholicus	1.
----- minuta	1.	Myiobius cinamomeus	1.
Circus aeruginosus (rufus)	1.	Ochthoeca lessoni	1.
Pterocles alchata	2.	Lophotriccus	
Gallinago [...]	1.	squamicristatus	1.
Sturnus poltoratzkii Finsh	1.	Pyrocephalus rubineus	
Emberiza luteola	1.	coronatus	
Saxicola leucomela	3.		
Diglossa albilateralis	1.		
Trupialis bellicosa	1.		
Zonotrichia picata	1.		
Phrygilus alaudinus	1.		
Tangara corlactis	1.		
---- darwinii	1.		
Euphorina xanthogastra	1		

Razem skór 58.-

30 H. Berlepsch, J. Stolzmann, *Résultats des recherches ornithologiques faites au Pérou par M. Jean Kalinowski*, „Proceedings of the zoological Society of London” 1892, s. 371–411.

* * *

Musée Branicki
A Varsovie
10. Rue Wiejska 10.
Warszawa d. 7 czerwca 1892

Szanowny Panie Dziekanie!

Jednocześnie wysyłam list do hr. Włodzimierza Dzieduszyckiego³¹ w kwestyi zbiorów po ś.p. Wadze, a to z polecenia hr. Xawerego, którego Dzieduszycki rozpytywał o zbiory, mając, jak się zdaje, wielką ochotę nabyć je dla swojego muzeum. W liście tym daję Dzieduszyckiemu niektóre szczegóły o okazach, a o bliższe odsyłam go do Szanownego Pana, wzmiankując, że traktować o nabyciu może bezpośrednio z Groblewskim.

Raczy Szanowny Pan donieść mi przy sposobności, czy nadeszła już przesyłka ptaków, którą wyekspedjowałem w zeszłym tygodniu na imię Szanownego Dziekana.

Proszę o przyjęcie wyrazów szacunku i przyjaźni.

Jan Sztolcman

Wczoraj miałem list od Kalinowskiego. Nową przesyłkę wysłał 22 Kwietnia. Dużo był i zbierał się jechać na powrót do Doliny Vitoc, a następnie po półrocznym tam pobyciu ma zamiar jechać do południowego Peru. Artykuł Berlepscha i mój o ptakach 1^{ej} peruw. posyłki Kalinowskiego, czytany był na sesji Lond. Tow. Zool. d. 7 maja i będzie drukowany w następnym tomie *Proceedingów*. Opisane tam będą 3 nowe gatunki. Następny artykuł 2^{ej} o posyłce Kalinowskiego będzie zapewne gotów w przyszłym miesiącu³² i będzie zawierał opisy 5 nowych gatunków i 9 nowych podgatunków (subspecies) i ponieważ mamy obiecane z *Proceedingów* po 25 odbitek każdy, nie omieszkam przesłać jednej Szanownemu Dziekanowi.

Bibliografia

- Berlepsch H., Stolzmann J., *Résultats des recherches ornithologiques faites au Pérou par M. Jean Kalinowski*, „Proceedings of the zoological Society of London” 1892, s. 371–411.
Berlepsch H., Stolzmann J., *Description de quelques Espèces nouvelles d’Oiseaux du Pérou Centrale*, „The Ibis” 1894, s. 385–405.

31 Włodzimierz Dzieduszycki (1825–1899), przyrodnik, mecenas nauki, etnograf i polityk. Twórca muzeum zoologicznego we Lwowie, Muzeum Dzieduszyckich. Autor m.in. *Opisu ptaków krajowych* (1861) i *Przewodnika po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie* (1895).
32 Praca ta ukazała się w piśmie „The Ibis”, a kolejna praca Berlepscha i Sztolcmana z listami gatunkowymi ptaków przysłanych przez Jana Kalinowskiego z Peru, ukazała się w cytowanych „Proceedings of the zoological Society of London” dopiero w 1896 r., patrz H. Berlepsch, J. Stolzmann, *Description de quelques Espèces nouvelles d’Oiseaux du Pérou Centrale*, „The Ibis” 1894, s. 385–405; H. Berlepsch, J. Stolzmann, *On the ornithological researches of Mr Jean Kalinowski on Central Peru*, „Proceedings of the zoological Society of London” 1896, s. 322–388.

- Berlepsch H., Stolzmann J., *On the ornithological researches de Mr Jean Kalinowski on Central Peru*, „Proceedings of the zoological Society of London” 1896, s. 322–388.
- Daszkiewicz P., Iwan D., Kowalski H., Mierzwa-Szymkowiak D., Zaborowski R., *Z dziejów Gabinetu Zoologicznego. Korespondencja Jana Sztolcmana*, Warszawa 2018 (*Memorabilia Zoologica*, nowa seria, 3).
- Daszkiewicz P., Iwan D., Kowalski H., Mierzwa-Szymkowiak D., Raś M., *Korespondencja Benedykta Dybrowskiego do Janusza Domaniewskiego w latach 1917–1918*, Warszawa 2018 (*Memorabilia Zoologica*, nowa seria, 4).
- Domaniewski J., *Kilka słów o organizacji Muzeum Zoologicznego przy Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Pamiętnik Fizyograficzny” t. 24, 1917, s. 6–9.
- Kaczanowska J., *Profesor Zygmunt Kraczkiewicz (1900–1971): wspomnienie o człowieku prawym w czterdziestą śmierci*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” t. 73, 2010, s. 41–49.
- Kowalska K., Mroczkowska A., Zielińska B., *Władysław Taczanowski. Listy do Antoniego Wagi, Konstantego Branickiego i Benedykta Dybrowskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964 (*Memorabilia Zoologica*, 12).
- Magowska A., *Udostępnienie poufnych akt prof. Adama Wrzoska*, „Acta Medicorum Polonorum” r. 5, 2015, s. 99–112.
- Mlíkovský J., *Types of birds in the collections of the Museum and Institute of Zoology, Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland. Part 1: Introduction and European birds*, „Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series” t. 176 (3), 2007, s. 15–31.
- Maćkowiak Z., Musielak M., *Adam Wrzosek. Życie i działalność*, Poznań, 2000.
- Stronczyński K., *Zbiory ś. p. prof. Antoniego Wagi*, „Wszechświat” t. 10, 1891, nr 40, s. 625–628, nr 41, s. 643–647.
- Sztolcman J., *Muzeum zoologiczne hr Branickich*, „Wszechświat” t. 7, 1888, nr 29, s. III.
- Sztolcman J., *Muzeum zoologiczne we Frascati*, „Wszechświat” t. 8, 1889, nr 23, s. 372.
- Sztolcman J., *Muzeum hr. Branickich*, „Wszechświat” t. 10, 1891, nr 14, s. 223.
- Sztolcman J., *Dwie kolekcje ptaków*, „Wszechświat” t. 11, 1892, nr 52, s. 831.
- Sztolcman J., *Nowości Muzeum Branickich*, „Wszechświat” t. 16, 1897, nr 22, s. 341–347.
- Sztolcman J., *Peru. Wspomnienia z podróży*, t. 1, Warszawa, Kraków 1912.
- Sztolcman J., +Ksawery Branicki, „Historiae Naturalis” t. 5, 1926, nr 4, s. 295–297.
- Taczanowski W., *Kolekcja ptaków z kraju Zakaspijskiego w gabinecie zoologicznym hr. Branickich*, „Wszechświat” t. 8, 1889, nr 48, s. 771–772.

Podziękowania

Autorzy pragną podziękować Panu dr Jarosławowi Matysiakowi, dyrektorowi poznańskiego oddziału Archiwum PAN w Warszawie, oraz Pani Majce Głównce z Archiwum Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie.

dr hab. **Piotr Daszkiewicz**, prof. PAN, przyrodnik i historyk nauki, doktor nauk biologicznych, doktor habilitowany nauk humanistycznych, profesor w Instytucie Historii Nauki PAN w Warszawie i pracownik Office Français pour la Biodiversité, wieloletni pracownik Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu i współ-

pracownik paryskiej „Kultury” i Instytutu Literackiego w Maisons-Laffitte; interesuje się historią nauk przyrodniczych, historią poznawania Puszczy Białowieskiej i badań nad żubrem, historią kolekcji i muzeografii przyrodniczej oraz historią polsko-francuskiej współpracy naukowej.

e-mail: piotrdas@yahoo.fr

prof. dr hab. **Dariusz Iwan**, od 1988 r. pracownik Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie; od 1991 r. kierownik Muzeum Zoologicznego w MiZ PAN; jego praca naukowo-badawcza obejmuje problematykę związaną z entomologią (zróżnicowanie fauny Polski, filogeneza i klasyfikacja chrząszczy z rodziny *Tenebrionidae*, przystosowanie owadów do życia w warunkach pustynnych); Opublikował ponad 100 oryginalnych prac naukowych z dziedziny entomologii, muzealnictwa przyrodniczego i historii zoologii, w tym 6 opracowań monograficznych, w których opisał ponad 170 nowych dla nauki gatunków i 25 rodzajów chrząszczy.

e-mail: darek@miiz.waw.pl

Data zgłoszenia artykułu: 28 czerwca 2019

Data przyjęcia do druku: 23 października 2019